Микроструктура на специализираните двуезични речници на немския и българския език

Стефан Политов

Microstructure of specialized belingual dictionaries of German and Bulgarian: *In the report are stated the requirements to microstructure of specialized bilingual dictionaries of German and Bulgarian language. Examples are given.*

Key words: *specialized dictionaries, German and Bulgarian language, microstructure, requirements*

Микроструктурата на специализираните двуезични речници на немския и българския език трябва да претърпи съществени изменения. Днес не е достатъчно, изучаващите и ползващите чуждия език да могат да четат и превеждат чуждата специализирана литература. Необходимо е те да могат още да разбират устната специализирана чужда реч и да създават текстове на чуждия език устно и писмено. Немско-българските и българско-немските специализирани речници трябва да са предназначени за българи, тъй като много малко потребители, чийто майчин език е немският, проявяват интерес към специализирания български език; да може да се използват и от специалисти и от неспециалисти в съответната професионална област; да са подходящи не само за напреднали, но и за начинаещи потребители на немския език. Те трябва да принадлежат към типа речници с обширна информация, т.е. трябва да съдържат следната информация:

I. Информация за немските речникови единици (РЕ) в немско-българските специализирани речници и за немските съответствия на българските РЕ в българско-немските специализирани речници

1. Правописна информация. Немските РЕ и немските съответствия на българските РЕ трябва да са написани според най-новия немски правопис.

2. Фонетична информация. На всички многосрични немски РЕ и немски съответствия на българските РЕ трябва да е поставено ударение. При сложните думи ударението трябва да се поставя не само на определителната дума, но и на основната дума и то по такъв начин, който позволява да се види, че ударението върху определителната дума трябва да бъде по-силно от ударението върху основната дума. Например:

Hámmer, der чук

Bindefẹstigkeit, die якост на свързване

Начинът за означаване на ударението, както и всички начини за съобщаване на сведения в речниковите статии, трябва да се обяснят в указанията за ползване на всеки един речник, като се дадат и примери.

Чуждите думи трябва да се транскрибират. За да се улеснят българските потребители, транскрипцията може да се извърши с помощта на знаци от българската азбука, а за означаване на звуци, за които липсват означения в българската азбука, да се използват фонетични символи. Например:

cash (*англ.*) [*кæш*] налично плащане, плащане в брой

3. Прагматична информация. Прагматичната информация трябва да се отнася до: а) професионалната област, към която принадлежат РЕ и техните съответствия ; б) социалния статус на РЕ; в) региона, за който са характерни РЕ; г) езика, от който са заети чуждите думи.

Информацията за професионалната област, към която принадлежат РЕ и техните съответствия, е необходима, ако допринася за изясняване на значението им, например:

Kupfer, das *хим.* мед

мед *хим.* Kupfer, das

В специализираните двуезични речници на немския и българския език информация за социалния статус на РЕ е необходима, когато в даден специализиран език са налице професионални жаргонни думи, например:

Hexe, die *жарг.* асансьор за строителни материали

Не е достатъчно, в речниците да се посочи само езикът, от който са заети чуждите думи. Необходима е информация и за произношението им. Например:

cross rate (*англ.*) [*крос рейт*] валутен курс

4. Граматична информация

Граматичната информация, както и всяка друга информация в речниковите статии, трябва да се съобщава по такъв начин, че в максимална степен да се улеснят потребителите при ползването на речника. Употребата на голям брой немски фонетични символи, съкращения на немски език и знаци, чието значение трябва да се намери в съответните списъци, както и наличието на много препратки, затруднява българските потребители. Затова тези символи, съкращения, знаци и препратките трябва да се сведат до минимум. Например означаването на принадлежността на думите към дадена част на речта може да се извърши на български език, а не на немски език. Вместо при местоименията да има препратка към таблицата за склонението им, в указанията за ползване на речника може да се съобщи, че информация за склонението на местоименията е дадена в граматичния справочник на речника и т. н.

Специализираните двуезични речници на немския и българския език трябва да съдържат следната граматична информация за немските РЕ и за немските съответствия на българските РЕ:

а) за принадлежността им към дадена част на речта (с изключение на съществителните);

б) за съществителните – род, окончание за множествено число, изменение на коренната гласна при образуване на множествено число, употреба само в единствено число, употреба само в множествено число, окончание на съществителните от мъжки и среден род за родителен падеж в единствено число, окончания за единствено и множествено число във всички падежи при особени случаи на склонение, рекция. Например:

Baum, der, *-(e)s*, Bäume дърво

Gedanke, der, *-ns, -n*; *вин. и дат. п. ед. ч. –n* (***an etw., j-n****, вин. п.*)

мисъл (за *нщ., нкг.*)

Gegenlauf, der, *-s, само ед. ч.*

движение срещу посоката на подаване

Kosten, die, *само мн. ч.* разходи

Trockner, der, *-s, -* сушилня

в) за глаголите – делими представки; преходни, непреходни, възвратни и безлични глаголи; спрежение в сложните времена с haben или sein; изявително наклонение деятелен залог сегашно време 2 и 3 лице единствено число, изявително наклонение Präteritum, минало причастие, Konjunktiv Präteritum и повелително наклонение на силните и неправилните глаголи; рекция. Например:

ab/stützen *прех. гл.,**h*** подпирам

achten *непрех. гл., **h*, (*auf,** вин.п.***)** внимавам (за)

befinden, sich, *възвр. гл.* намирам се

fallen *непрех. гл., **s; fiel, gefallen; du fällst, er fällt;** Kon. Prät**. fiele*** падам

r*egnen** *безл. гл., **es regnet вали дъжд

г) за прилагателните – сравнителна и превъзходна степен (само при наличието на особености), рекция:

dunkel (*dunkler, dunkelste*) *прил.* тъмен

fähig (*zu etw.*, *дат. п.*) *прил.* годен (за *нщ.*):

zur Verarbeitung ~ годен за преработване

д) за местоименията – лице, род, число и падежни форми (според вида на местоимението):

ihn *лич. мест., м. р., 3 л. ед. ч. вин. п.* него, го

jeder, ***-e, -es*** *неопр. мест.* всеки (всяка, всяко)

е) за наречията, които се степенуват – сравнителна и превъзходна степен, ако има особености:

bald (***eher, am ehesten***) *нар.* скоро

ж) за предлозите – рекция и употреба:

zwischen *предл.* между **1.** *за място, дат. п.:* ***~ dem Schrank und dem Bett stehen; 2.*** *за направление към цел, вин. п.:* ***den Tisch ~ den Schrank und das Bett stellen***

з) за съюзите – употреба:

denn *сз. (за причина,свързва главни изреч., прав слов.)* защото, тъй като: ***die Bretter trocknen schnell, ~ die Temperatur in der Trocknungskammer ist hoch***

5. Семантична информация

Значенията на РЕ трябва да се разкриват чрез превод, а при липса на еквивалент – чрез описание. Разкриването на значенията на термините може да се извърши и с помощта на дефиниция. За изясняване на значенията може да се използват, в зависимост от конкретния случай, обяснения и колокационни партньори, поставени в скоби след еквивалентите. При термините може да се посочи областта, към която принадлежат, и да се отбележи латинското им название, ако има такова. За термините може да се дадат и повече сведения, допринасящи за уточняване на техните значения. За изясняване значението на част от термините са необходими, освен обяснения с думи, и изображения на означеното с тях. Трябва да се илюстрира употребата на РЕ (на заглавките, а при необходимост и на подзаглавките, в случай че има разлика в употребата на двата вида РЕ) в словосъчетания и изречения, типични за съответната специализирана писмена и устна реч. За полисемните речникови статии най-подходяща микроструктура е интегрираната, защото е най-прегледна.

Като илюстрация на казаното за семантичната информация ще дам няколко примера с РЕ, намиращи се в Немско-българския речник по механична технология на дървесината, издаден през 1997 година [1].

В този речник при термина Holz, който е един от основните термини в областта на дървообработването и производството на мебели, са посочени само неговите български еквиваленти: дървесина, материал от дървесина, дървен материал. В текстовете по дървообработване и производство на мебели този термин се среща като съставна част на редица многословни термини и типични словосъчетания: beinhartes, darrtrockenes, drehewüchsiges, fasergesättigtes, gerbstoffhaltiges, hartes, harzgetränktes, lufttrockenes, weiches Holz; das Holz beizen, dämpfen, entrinden, prüfen, schützen, stapeln, tränken, trocknen; das Holz arbeitet, quillt, schwindet, spaltet, trocknet; Abnutzung, Arbeiten, Dichte, Festigkeit, Härte des Holzes; Aufhellen, Kleben von Holz; Werkstoffe aus Holz; leicht spaltbare Hölzer, schwer spaltbare Hölzer. Всяка една съставка на тези словосъчетания е включена като РЕ в немско-българския специализиран речник и с негова помощ потребителите могат правилно да разберат и преведат словосъчетанията на български език, защото те имат прозрачна семантична структура и не създават трудности при разбирането и превеждането им. Потребителите обаче може да потърсят в речника информация и за това, с кои думи се свързва терминът Holz, за да могат по-лесно да разбират и превеждат писмените и особено устните

немски специализирани текстове в дадената област. Поради тази причина споменатите словосъчетания трябва да се приведат към термина Holz като информация за неговата съчетаемост. Те може да не се превеждат на български език и по този начин да се спести място. На онези места в речника, където са разположени и преведени на български език партньорите на Holz, също трябва да се посочи съчетаемостта им с Holz, без да се превеждат словосъчетанията. Този начин за включване на словосъчетанията в микроструктурата на речника е удобен за потребителите и затова е по-добре да не се пести място чрез избягване на повторението на словосъчетания, а чрез отпадане на превода на словосъчетанията, които не създават трудности при разбирането и превеждането им, чрез използване на тилди и на останалите начини за пестене на място. Отсъствието на превод при част от словосъчетанията трябва да се обясни в указанията за ползване на речника.

При термина Kreissäge са посочени само неговите български еквиваленти – циркулярна машина, циркуляр. Тук трябва да се приведат като примери немски словосъчетания или/и изречения с този термин и да се обясни, какво означава „циркуляр". Обяснението може да се напише, освен на български език, и на немски език, при което немските изрази ще служат и като примери за употребата на термина в речта: циркулярът е режеща машина; инструментът на циркуляра е въртящ се кръгов трион; циркулярът служи за окрайчване, заръбване, форматно обрязване и разкрояване на материали от дървесина (die Kreissäge ist eine Sägemaschine; das Werkzeug der Kreissäge ist ein rotierendes Kreissägeblatt; die Kreissäge dient zum Abkürzen, Besäumen, Formatsägen und Zuschneiden von Holzwerkstoffen).

При глагола arbeiten е необходимо да се добавят още значения и да се посочи употребата му в речта: работя – als Ingenieur ~ (~ като инженер), an e-r Erfindung ~ (~ над изобретение), auf Bestellung ~ (~ по поръчка), bei e-r Firma ~ (~ във фирма), in e-m Betrieb ~ (~ в предприятие), über ein Thema ~ (~ върху тема); работи (функционира) – die Maschine ~ einwandfrei (машината работи безупречно); работи (набъбва и съсъхва) - das Holz ~ дървесината работи.

Към еквивалентите на прилагателното fähig трябва да се приведат примери за употребата му в речта: способен – das Holz ist zum Quellen und Schwinden ~ дървесината е способна (може) да набъбва и съсъхва; годен - dieser Rohstoff ist zur Verwendung ~ тази суровина е годна (подходяща) за преработване.

II. Информация за българските РЕ и за българските съответствия на немските РЕ

Българските РЕ и българските съответствия на немските РЕ трябва да са написани според най-новия български правопис. Освен немските еквиваленти на българските РЕ и информация, допринасяща за изясняване на значението на термините, в българско-немските специализирани речници трябва да се дадат и примери за съчетаемостта и употребата на РЕ в словосъчетания и/или изречения, които да бъдат преведени на немски език. Това ще помогне на българските потребители да разширят знанията си и по немски и по български език, да усъвършенстват уменията си за употреба и на немските и на българските езикови средства в съответната област, да използват правилно специализирания немски език при превод на български специализирани писмени и устни текстове и при създаване на специализирани писмени и устни текстове на немски език. Особено важен е преводът на българските словосъчетания-термини. Не всеки потребител може да знае например, че *ламинатен лист* се превежда на немски език с *Laminatbogen,* а не с *Laminatblatt,* че *шперплатен лист* се превежда с термина *Sperrholzplatte,* а не с *Sperrholzblatt.* Ето и други примери:

плоча Platte, die, -n **аклиматизирам ~та**
~ klimatisieren; **заръбвам ~та** ~ besäumen,

калибрирам = *изравнявам по дебелина ~та* **~** kalibrieren; **фурнировам** ~та furnieren, mit Furnier beschichten;
шлифовам ~та ~ schleifen
~ от дървесни влакна (*плоча от развлакнена дървесина и свързващо вещество или без свързващо вещество, произведена чрез пресуване***)** (Holzfaserplatte (*Platte aus zerfasertem Holz und Bindemittel oder ohne Bindemittel, durch Pressen hergestellt)*
~, пластовослепена (*плоча, произведена чрез слепване на различни дървесни материали, напр. плоча с лицеви слоеве от фурнир и среден слой от плоча от дървесни частици***)** Verbrndplatte (Platte, die durch Verklebung verschiedener Holzwerkstoffe hergestellt ist, z. B. Platte aus Deckschichten aus Furnier und Mittelschicht aus Spanplatte)

ЛИТЕРАТУРА

[1] Политов, Ст. Немско-български речник по механична технология на дървесината. София 1997.

За контакти:
Проф. д-р Стефан Иванов Политов, Катедра „Чужди езици и педагогика”, Лесотехнически университет, ул. „Св. Климент Охридски” № 10, София 1756,
тел. 91 – 907 / 261, e-mail: politov@abv.bg

Докладът е рецензиран.